

KANONINSTRUMENTALISERING

Af Ivan Z. Sørensen
Roskilde Gymnasium

Kanonbudet forekommer unødvendigt, lidt latterligt, tidsspildende – en ekstra lille irriterende blist. Når det er indfældet i læreplanen.

Jeg forsøger mig med støtte i – og en lille drejning af – Christian Wilsters klassiske Iliade-optakt: ‘Vreden, gudinde, behersk, som greb en reformramt dansklærer, rædsomt...’

Men ak! Jeg må med Paulus erkende: ‘Viljen har jeg, men udføre det gode kan jeg ikke.’ (Rom 7,18). For det gode, som jeg vil sige om kanonen, det gør jeg ikke, men det onde, vredsindede og sarkastiske, som jeg ikke vil, det gør jeg.

Klassikere som Homer og Paulus magter kun at sætte min ringhed og disse for vort fag så svære tider i relief. Det får nu være...

Nu til kanonlæsningen i reformgymnasiet, nærmere bestemt formuleringen i læreplanen for dansk om, at eleverne skal “stifte bekendtskab med mindst én tekst af hver af forfatterne: Ludvig Holberg” ... og 13 andre.

Man mærker hensigten, som Goethe skrev, og bliver – umiddelbart – opstemt. Vi skal i gang med tekster af en masse herlige forfattere. De er nu blevet kanoniserede, gjort obligatoriske, som resultatet af samspil mellem læreplans- og kanonudvalg. Sidstnævntes Rapport fra 2004 kan læses på: <http://pub.uvm.dk/2004/kanon/hel.html> (herefter Rapporten). Her anbefales yderligere 12 gode forfattere/genrer til de gymnasiale uddannelser + 12 til folkeskolen.

Skam få den dansklærer, der ikke synes, at der i dette kanoniske selskab er godt at være. Det er jo i øvrigt det gammelkendte selskab, som de fleste af os altid har opsøgt. En eller to af de kanoniserede kunne den enkelte dansklærer, ud fra personlig smag og individuelt behag, måske have undværet og i stedet foretrukket en anden. Men nu har man altså ovenfra bestemt...

Og her melder sig hurtigt den goetheske *forstemthed*. Ovenfra bestemt! Hvorfor nu det?

Om betimeligheden, for ikke at sige nødvendigheden af en kanon, er der sagt og skrevet meget: Om kanonbegrebet (og de galopperende kanoner i øvrigt), om kanonudvalgenes arbejde, om valg og fravalg (f.eks. mht. kvindelige forfattere), om kanonrapportens argumentation for og imod denne og hin, om obligatoriske og/eller blot anbefalelsesværdige forfattere osv.

Men lad os her fokusere på, hvordan det obligatoriske “instrumentaliseres” i de gymnasiale uddannelser. Til den ende har jeg lavet en lille rundspørge (se box) hos en snes kolleger,

Den fælles kanon

- Ludvig Holberg
- Adam Oehlenschläger
- N.F.S. Grundtvig
- Steen St. Blicher
- H.C. Andersen
- Herman Bang
- Henrik Pontoppidan
- Johannes V. Jensen
- Martin Andersen Nexø
- Tom Kristensen
- Karen Blixen
- Martin A. Hansen
- Peter Seeberg
- Klaus Rifbjerg

som jeg takker for deltagelsen, og som jeg refererer til. Det skal bemærkes, at der ikke er tale om en videnskabelig/statistisk holdbar undersøgelse!

Der er fremmedsproglærere, som finder det naturligt med en kanon: "I Spanien kan man være sikker på, at også taxachaufføren kender sin litterære arv," siger en. I Italien overskygger Dante alt, og i England er Shakespeare – som også Rapporten påpeger – "fyrtårnet".

Men 14 fyrtårne – og 12 mere i tillæg! Så er det lissom den kognitive metafor taber sit erkendelsespotentiale.

De gennemgående bemærkninger i rundspørgen er da også:

- de fleste af disse forfattere læser vi jo alligevel,
- kanonen er kunstig og unødvendig,
- den er formynderisk over for lærerne, bl.a. i prioriteringen: hvad med den dansklærer der opprioriterer Kierkegaard (som blot anbefales) frem for Grundtvig (som er obligatorisk)? Og hvad hvis ikke alle elever fik læst Danmarks nationaldigter, Benny Andersen, i folkeskolen? Skal vi tjekke elevernes "kanonviden"?
- den er endnu en bureaukratisk belastning, der tvinger til administrativ afkrydsning – evt. kreativ bogføring på bekostning af fagligt ansvar: vi synger en julesalme, og så er den kanonskid slået (som en kollega skriver) – hak ved Grundtvig!
- og hvordan har man tænkt sig censorrollen: skal vi tjekke eksaminators kanonlæsning i den uoverskuelige undervisningsbeskrivelse? En rigtig tidsrøver er den, den kanon!
- i forhold til eleverne: endnu en begrænsning i den demokratiske medbestemmelsesmulighed, selvom det i en bibemærkning i Rapporten hedder nok så nydeligt – eller anstrengt!: "Desuden har eleverne ifølge bestemmelserne medindflydelse på undervisningens indhold og tilrettelæggelse."
- den opfattes ikke som "et indspil", sådan som den selv hævder/ønsker, men derimod som en irriterende hæmsko.

1. Får du læst dem alle (den fælles kanon - den der er nævnt i lærerplanen)
2. Får du også alle dem med i "tillæg til de gymnasiale uddannelser": Kingo, Brorson, Kierkegaard osv.
3. Sikrer du dig at eleverne har læst "tillæg til folkeskolen"?
4. Krydser du behørigt af?
5. Har du tænkt dig at krydse behørigt af, når du skal være censor?
6. Er kanonlæsning en ekstra administrativ belastning?
7. Hvordan præsenterer du kanonlæsningen for eleverne? F.eks. med inddragelse af præsentationerne i *Rapport fra Kanonudvalget*?
8. I *Rapport fra Kanonudvalget* hedder det at kanonen skal sikre, "at eleverne får kendskab til den danske litterære arv." Er det en "ting" du diskuterer med eleverne?
9. Diskuterer du begrebet "kanon" med eleverne?
10. Hvordan med elevernes medbestemmesret til, hvad der skal læses?
11. Betyder fokuseringen på enkeltforfattere noget for din måde at læse litteratur på? I forhold til tidligere?
12. Hvordan forholder kanonlæsningen sig til andre aspekter af lærerplanen, inkl. AT m.v.?
13. Er kanonen en god eller skidt ting?
14. Har du andre bemærkninger?

Nogle lærere læser kanon-forfatterne som et decideret emne, mere af pligt og under tidspres, end som et velovervejet og -planlagt forløb. Og gør man det, så kan man vel sagtens med fordel tage selve kanonbegrebet og Rapporten med i tilrettelæggelsen.

Rapporten definerer indledningsvist kanonbegrebet. Og det er godt at kende. Men for dem, der har prøvet at snakke med eleverne om det, så er det svært at få andet ud af det end *retningsregler, der er dikteret ovenfra* mht. det gode, det rigtige, det vigtige, det sande; med deraf følgende udgrænsning af det mindre vigtige eller endog det ikke-ønskværdige. Især understreges dette aspekt, hvis man på god flerfaglig vis tager diskussionen i samspil med religionsfaget. En kendt titel som *Bibelen. Den hellige skrifts kanoniske bøger* er for nyligt sat i relief ved fundet af Judas-evangeliet, som kirkens magtfulde herrer i sin tid fik sendt ad

helvede til. Så kategorisk er Rapporten jo ikke, men den gør opmærksom på det betænkelige i, at i mange antologier står betydningsfulde tekster og forfattere side om side med “meget andet *ukanonisk*” stof.

Rapportens indledende kapitler egner sig imidlertid ikke – er heller ikke henvendt – til eleverne. Gad vide, hvem de egentlig er henvendt til? Læreren formodentlig. Men han eller hun rammes hurtigt af forstemtheden. For vist er der her indsigter at hente (det manglede bare, med så mange eminente udvalgsmedlemmer), men “indspillet” stritter reverenter talt i alle retninger. Rapporten retfærdiggør sig selv ved en indirekte – og højst usympatisk – mistænkeliggørelse af lærernes arbejde, helt i statsministeriel ånd: “Kan vi stiltiende se på, at eleverne ikke sikres et kvalificeret møde med de vigtigste danske forfatterskaber?”

I Rapportens kapitel 2 sætter det nye udvalg sit arbejde i relation til 1994-udvalgets. Dengang blev kanonbegrebet især sammenholdt med *klassikerbegrebet*, hvad der affødte fine tanker, diskussioner og definitioner af både klassikeren, litteratur som sådan og litteraturlæsning (f.eks. Erik Skyum-Nielsens *Den oversatte klassiker. Tre essays om litterær traditionsformidling*, Tusculanum, 1997). Også fordi der dengang ikke skulle nationaliseres så meget med kulturarv og sådan noget. 1994-rapporten “hviler på den grundpræmis, at litteraturen er en værdi i sig selv og afviser kategorisk enhver form for instrumentalisering af litteraturundervisningen,” skriver 2004-rapportens forfattere. De tilslutter sig hovedlinierne i 1994’ernes synspunkter – og giver sig så ellers til at instrumentalisere!

Det sker især i kapitel 5’s “Kanonpædagogik”, en slags *ekstra* vejledning til læreplanen (ud over den officielle). Her bliver forstemtheden kanon! Kapitlet svinger fra luftning af idiosynkrasier og fordomme til velment pjatpædagogisk instrumentalisering. Tidligere tiders antologier får på hattepulden (“bygget op over temaer”), ligeså gamle litteraturpædagogiske tilgange samt datidens dansklærere med deres “sparsomme *evner*” på især det sproglige område – skulle der måske have stået *kompetencer*?

I stedet lanceres en nypædagogisk opfindelse som “kanonpædagogik” og “kanonpædagoger” (thi det nypædagogiske kompetencebegreb skal jo “inddrages”), som får gode råd med på vejen, så eleverne kan få styrket deres “litterære kompetencer”: “Inden mødet med Herman Bangs frøkener arrangeres en udstilling på katederet af gammelt mellemværk og broderier.” Glimrende idé. Man kan også lade eleverne udarbejde en særlig “kanonmappe”. Så får de et “citateredskab” – a la det, Kjærstads forfører Jonas Wergeland promoverer sig med. En smart ting i performancesamfundet. Man kan også vise eleverne “en genstand eller et billede” (ihukommende salig Johannes Vigs hundeslæde), eller man kan “læse højt i stearinlysskær” – nåh ja, det var måske ikke alle, der lige havde tænkt på den fidus. Statsministeren har ingen grund til nervøsitet: der tænkes vist *ikke* på rundkredspædagogik.

Alt sammen meget rimeligt, fordi alskens svig og bedrag, “alle kneb gælder i kampen mod overfladelæsning” og for at “skabe kanonforventninger” og fange og skærpe elevernes opmærksomhed.

Apropos forventninger og opmærksomhed såvel som det kierkegaardske bedrag med at starte der, hvor eleven befinder sig, hvilket jeg går 100 % ind for, så rådes kanonpædagogen til at “medtænke den moderne elevtype”, “at tage udgangspunkt i det kendte”, f.eks. et tema som sammenstødet mellem “slægtens interesser og den unge generations moderne individualisme” – men i øvrigt afholde sig fra “temalæsning” og et typisk 80’er fænomen som “at tage udgangspunkt i elevernes situation”. Hm.

Omdrejningspunktet i kanonteoretikernes ideologiske korstog er “68-pædagogikken” og dennes “opgør med Falkenstjernetyranniet” med det deraf følgende *nedbrud* af “elevernes kendskab til både de store forfattere og til den litteraturhistoriske kronologi.” Det var tema-

læsningen, hånd i hånd med den nykritiske litteraturteori, der forårsagede miseren. Hvordan disse to størrelser lå i med hinanden, gøres der ikke forsøg på at forklare.

Men NU er der blandt eleverne heldigvis opstået en “kronologisk sult”, og “sideløbende er der vokset en vældig interesse for forfatterliv og biografiske studier frem.”

Summa summarum: der skal læses biografisk.

Forlagenes reformantologier rettes kløgtigt ind: Gyldendals *Kanon i dansk*, Systimes *Danske forfatterskaber* osv.

Ikke blot forstemmende, men direkte pinligt bliver kanonsnakken i Rapportens afsnit om “Metadimensionen”. Her opstilles det afgørende pædagogiske skel i historien, nemlig “før og efter 68-pædagogik”, mellem 68-rundbordspædagogernes vankundighed og kanonpædagogens kompetencer, thi NU omstunder må en lærer altid “være bevidst om sine valg af stof og undervisningsmetoder og parat til at begrunde dem over for elever, forældre og anden offentlighed.”

Og det er her der henvises til, at eleverne ifølge bestemmelserne har “medindflydelse på undervisningens indhold og tilrettelæggelse”. Og så står der mht. “den nationale kanons glansperiode”, dvs. i Falkenstjerne-antologiens tid: “Kriterierne for valg af forfattere og værker i den gamle mellem- og realskole og gymnasiet var lærernes (inden for de givne rammer) og ikke til diskussion – ej heller, at der kunne være valgt nogle andre. / Sådan er det ikke længere.” (Sætningen er god til øvelse i sproglig iagttagelse!).

Med et imponerende sving får Rapporten ligefrem gjort sig selv og hele sit projekt *demokratisk*: “Kanonpædagogen medtager altid en meta-dimension i sin undervisning og får eleverne til at overveje de kanoniske forfatteres status.” Gud ske tak og lov for meta.

Hvad så med de forfatterkarakteristikker, som kanonudvalget fik i kommissorium at skrive? De kan vel hjælpe eleverne i deres demokratiske overvejelser? Lad det være sagt straks: Her er der om de enkelte forfatterskaber masser af kloge ord – som man også kan læse mange andre steder. Disse karakteristikker kan man roligt udlevere til eleverne, ja undertiden kommer der interessante diskussioner ud af de små forfatterportrætter.

Det skete, da jeg udleverede det om Karen Blixen. Det starter således: “Der er et tæt væv i forfatterskabet mellem liv og digt, måske fordi Karen Blixen selv ønskede det og tilrettede det sådan, måske fordi Blixens samtid og eftertid fandt og stadig finder, at det var den bedste måde at komme omkring denne dominerende, provokerende og på alle måder anderledes kvindelige kunstner.”

Eleverne (dem med en udviklet sproglig iagttagelseskompetence) ville have deres lærer til at udlægge og forsvare formuleringen, både grammatisk og logisk, altså: ‘Der er et tæt væv i forfatterskabet mellem liv og digt, fordi Blixens eftertid finder, at det var den bedste måde...’ Jeg prøvede at påpege sætningens dybsindighed, der måske trækker på moderne performativ biografisme-teori...

Eleverne kan også finde på at spørge, hvad det er der gør, og hvordan det kommer frem i denne beskrivelse, at Blixen er kvalificeret til kanonisering af 1. grad (obligatorisk), mens Emil Aarestrup – “mesteren blandt danske erotiske digtere” – kun er second class (anbefalingsværdig).

Her må man demokratisk overlade det til eleverne at overveje de kanoniske forfatteres status.

Konklusion: Kanonlæsningen udgør jo blot en lillebitte del af det samlede obligatoriske stof i danskundervisningen på de gymnasiale uddannelsesstrin. Al den anden litteraturundervis-

ning består jo også i at læse gode forfattere. Alt i alt er problemet ikke så stort. Det mærkbare problem er, at litteraturlæsning i det hele taget er kraftigt begrænset i den nye læreplan, og at den biografiske kanonlæsning – det frygter nogle lærere – kommer til at erstatte den bredere litteraturhistoriske læsning.

Og så den evige “sikren sig” – ud fra det haardesk-leninistiske grundprincip: ‘tillid er godt, kontrol er bedre.’

Den stramrøvede, selvhøjtidelige bedreviden mht. hvad der er godt og skidt kan ingen kanon vist undgå, uanset hvor mange forbehold, der tages. Kanonpædagogik står ubestrideligt i modsætning til en humorens pædagogik, sådan som den kan udledes af Harald Høffdings begreb *Den store humor*: “Goethes ord om, at den der ikke kan have sig selv til bedste, sikkert ikke hører til de bedste, kan bruges som motto for den store humor... Den store humor vil være forbundet med stadig søgen og står i modsætning til al dogmatisk visdom, hvad enten den optræder i den sunde menneskeforstands, videnskabens eller religionens navn.” Og i modsætning til alverdens kanoniseringstilbøjeligheder, kunne man tilføje.

Vi – dansklærere og elever – vil såmænd hellere end gerne læse de kanoniserede forfattere. Flere kolleger synes tilmed at kanondiskussionen er “sjov”. Og en opstilling af dejlige ting er der ikke i sig selv noget galt med.

Men de fleste ville gerne have været den obligatoriske pegefinger og tone foruden. Instrumentaliseringen. Kanonbudet forekommer unødvendigt, lidt latterligt, tidsspildende – en ekstra lille irriterende blist. Når det er indfældet i læreplanen.

Det beklagelige er jo – med kanonen og så meget andet –, at mange i og for sig fornuftige ting pakkes ind i urimelige, bureaukratiske rammer, djøfficerer. Det sker med reformen i det store som i det små.

Jørn Lund kan som sprogklummeskriver i Politikken vittigt ironisere over livet i et samfund præget af “kompetenceforgiftning” (i den herlige klumme “Videndeling”, 21. august 2005). Som ministeriel udvalgsformand må han naturligvis snakke djøf-sprog.

Man kunne ønske sig, at alle, der deltager i instrumentaliseringen af ellers udmærkede ting som f.eks. litteratur, ville gribe i egen barm, sådan som de såre indflydelsesrige, men hæderlige “djøffere”, Jes Gjørup m.fl., gjorde det i en kronik i Politiken i april 2007. Diss tidligere ambitiøse embedsmænd i Finansministeriet var med til at skabe den *styringstænkning*, der har gennemsyret hele den offentlige sektor.

“I dag ved vi, at det er gået over gevind,” erkender de. “Vi har sat et vældigt system i gang, som udarbejder omfangsrige kontrakter, evalueringer, årsrapporter, akkrediteringer og så videre, uden at det har ført til øget tilfredshed med kvaliteten. / Mange af de ting, der er blevet indført de sidste 10-15 år for at fremme produktivitet og kvalitet, er nu begyndt at hæmme den offentlige sektors udvikling. Nogle steder er der ligefrem tale om direkte destruktiv styring.”

Kanoninstrumentalisering – destruktiv styring.

“Tilgiv os – vi vidste ikke, hvad vi gjorde,” hedder djøffernes kronik. Læs den på <http://politiken.dk/debat/kroniker/article274053.ece>.